

Bárdos József

ANÉMA HATTYÚ

– Bort, Schaubek! De valami jobbat! – mondta kemény hangon Berzsenyi.

– Máris, Dani úr! Már akkor bekészítettem a szobájába, amikor megláttam, hogy a szekér befordult az udvarra. Jófajta chardonney. A Szőlőjövésék könyve szerint ez a legjobb évjárat az utóbbi húsz évben.

A fogadós szép, ritka, metszett üveg poharat tett az asztalra, aztán kezébe vette a palackot, ügyesen kihúzta belőle a parafadugót, vigyázva, ne rázza fel az üveg tartalmát, és töltött egy keveset az aransárga italból. A vendég beleszagolt, belekóstolt, helybenhagyólag bólintott:

– Töltse tele, Schaubek!

A fogadós szó nélkül teljesítette a kérést. Nézte, ahogy a vendég magába dönti a nemes italt. Jóformán meg se ízlelte. Pedig ez a chardonney megérdemli az odafigyelést. Az ilyen tölgyfa hordóban érelik, a pörkölt tölgy aromái is ott vannak abban a palackban. Ha igaz, Napóleon hat hordóval vitetett belőle bécsi rezidenciájára, amikor erre járt a seregével. De üzlet ide, francia császár oda, csak jobb, hogy vége a háborúknak. A zavaros idők nem kedveznek sem a borászoknak, sem a soproni fogadósoknak. A pénz elértektelekedik, az utazók elkerülik a vidéket.

– Harapnék is valamit.

– Szóltam az asszonynak. Mindjárt itt lesz. Egy kis főtt csülökkel, hagymával, kenyérrel – mondta a fogadós.

Újra megtöltötte a kiürült poharat, közben figyelte a vendéget. Sokat elmond, hogyan bánik valaki egy ilyen itallal. Van, aki percekig csak körüludvarolja, mint egy nemes hölgyet. Nézegeti, forgatja, az illatával töltekezik. Van, aki előbb belekóstol, de azután is csak apró kis kortyokban fogyasztja, jól körüljárva a szájában. Nemcsak hozzáértés, de műveltség, lelkiállapot, hangulat, ez mind benne van abban, ahogy iszik egy ember. A tapasztalat megtanította a fogadóst, hogy kevésből is értsen. Húsz év után már könnyen megy. Szokta is mondogatni a fiának (egyszer majd ő veszi át a fogadót): A jó vendég aranyat ér. És mitől lesz jó a vendég? Hát attól, hogy vendégnek tekintjük. Mintha csak baráti látogatásra érkezett volna. Ismerni kell a szokásait, a kívánságait. Még a ki nem mondható vágyait is. Szólás nélkül is meg kell látni, ha bor

kell neki, ha asszony, vagy ha csak az, hogy kibeszélhesse magát. Akkor aztán visszajár. Idehozza a pénzét.

A gyerek persze majd beletanul. Van még ideje, későn született. Egyelőre még neki magának kell kiismernie magát a vendégeken. Most épp Dani úron.

Nem könnyű eset. Mindig augusztus elején állít be, mikor aratás, cséplés már véget ér, de szüretet már megy is haza. Egy vagy két hetet szokott itt tölteni. Nem szórja, de olyankor nem is számolja a pénzt. Kicsit kirúg a hámból. Szüksége lehet rá: amilyen kistermetű, annyira nagytermészetű. Azt beszélnek, fiatalon hat-hét kötekedőt képes volt kidobni az ivóból, ha fölbosszantották. De zárkózott, magának való ember. Olyan, akár a puska poros hordó: sosem tudni, mitől kap szikrát, hogy robbanjon.

Most meg ideállít április végén? Mikor a tavaszi munka dandárja van?

– Nagy a baj? – kérdezte óvatosan, miközben harmadszor is újratöltött.

– Eltemettük – csapta le a vendég a poharat, amely el is pattant az ütődéstől.

A vendéglős, mintha nem is drága holmiról volna szó, olyan közömbösen söpörte le az üvegcserepeket a karján tartott asztalkendővel, és (honnan varázsolta elő, ki tudja?) új poharat tett a régi helyére, teletöltötte, csak aztán szólalt meg:

– Mi mást tehetünk, mi, itt maradók? Eltemetjük, megsiratjuk a halottainkat.

Megérkezett az ennivaló. A vendég maga elé húzta a tálát, kezébe vette a kést, nyesett a főtt csülökből.

– Azt hiszi – szólalt meg, amikor már a tál ürülni kezdett –, akad még egy gróf ezen a nyomorúságos magyar földön, aki futva siet egy magyar költő elé?

Schaubek rájött, hogy vendége az öreg Festetics grófra gondolhat: nagy híre volt minapi temetésének. Nem akármilyen látványosság lehetett. Azt beszélnek, hármás koporsóba fektették, mint egykor állítólag ama hun királyt valahol a Tisza mentén.

– Senki sem él örökké – mondta diplomatikusan a fogadós, aki nem tudott, de nem is nagyon akart elmélyedni a témában. Érezte, érzékeny pontja lehet ez a vendégnek.

Honnan is tudhatta volna a jó fogadós, hogy amikor, jó két évvel korábban ama helikoni ünnepre utazván a költő megérkezett Keszthelyre, tél volt, a palota előtt, az udvaron valami fogadóbizottmány-féle várta a meghívottakat. Kezükben árkus papírosok, rajta a lista az érkezendőkről. Leszáll a szekérről, mondja,

ki ő, s hogy ide hivatalos. Mire azok se bü, se bá, de az egyik lakáruhás kófic elrohan, egyenest be a palotába a főkapun. Kérdi a most érkezett, hogy, mi van, mi történt, de a többi csak hümmög, a vállát vonogatja, hogy csak várjon.

Állt a vendég a palota előtti téren. Fölnézett. A hatalmas kastély lenyűgözte. Nemcsak méretével (bár, azt hallotta, a 101 terem van benne, és ez önmagában is elég beszédes), de azzal a nagyon modern külsővel is, amely a valamikori tökéletesen szimmetrikus, neobarokk torony által uralt barokk kastély kibővítése, újabb szárnyakkal való kiegészítése folytán állt elő: valamiféle különös átmenetet alkotva a hagyományos és a regényesen új között.

A költő fejében efféle gondolatok keringtek, miközben topogott a hóban, február volt, emlékezzünk, kemény fagyok jártak akkoriban. Már éppen ott tartott, hogy visszaül a szekérre, őt, egy Berzsényit, akinek az ősei még a XVI. században kapták a nemességüket, senki emberfia ne merészelje megvárakoztatni az ajtaja előtt, amikor meglátta, hogy egy ősz öregember fut feléjük, se kalap, se köpönyeg rajta, s már messziről integet. Mikor meg odaér, s már levegője is volna, rákezdi:

– Isten hozta Keszthelyen Helikon múzsáinak legkedveltebbjét! Meghagytam, azonnal értesítsenek, ha megérkezett. Isten hozta, Berzsényi uram! Ha már tavaly megtisztelt költeményeinek új kiadásával, ugye nevezhetem barátomnak? Én volnék a házigazda ezen az ünnepen. Jöjjön, helyezkedjék el, aztán megmutatom az új könyvtárszárnyat.

Így ismerkedett meg a vendég György gróffal.

De hát honnan is tudhatta volna ezt a fogadás? Mint ahogy azt sem tudhatta, hogy ama emlegetett barátság ellenére Berzsényi többé nem ment el Keszthelyre, hiába a szíves invitálás, a kegyes jóindulat.

Pedig olyan biztatón indult a dolog.

– Csak gyújtson rá nyugodtan – biztatta vendégét a gróf, amikor elhelyezkedtek a nagy földgömb melletti asztalkánál. – De ha megengedi, én megmaradok a burnótomnál.

A költő megtömté pipáját, még egyszer körülpilantott, mint aki valami bünt készül elkövetni. De a hatalmas könyvtárteremben csak ketten voltak, a mennyezetfreskó alakjai türelmesen néztek le rájuk. Így hát elvette az asztalon álló egyik gyertyatartót, és rágyújtott.

– Van erről egy mulatságos történet – mondta

közben a gróf, figyelve vendége mesterkedéseit. – Az ördög feltalálja a burnótot, hogy majd az emberek szippantanak belőle, káromkodnak tőle, és akkor el-kárhoznak: viheti őket a pokolba. Na, oda is jut a dolog, hogy az első ember kipróbálja az új találmányt: csavarja az orrát, tartaná vissza, de csak nem megy, nagyot tüsszent végül. Ijedtében gyorsan felfohász-kodik: „Uram, segélj!” Hát így. Akkor az ördög feltalálja a pipát. Na, erre is gyorsan rákaptak az emberek. Egyszer aztán az egyik nagy ügyetlenül le találta ejteni az új szerszámot, s persze a pipa tüstént eltörött. „A Krisztusát neki!”, káromkodta el magát. Megörült az ördög: végre vihetett valakit a maga országába.

A költő elnevette magát:

– Szóval, aki pipázik, azt elviszi az ördög? Akkor mégse mondhatni, hogy az ördögnek se kell a magyar költő.

A gróf folytatta:

– Pokolba az ördögökkel! Nem azért invitáltam ide tekegyelmedet, hogy arról diskuráljunk, kit visz el elébb az ördög. Nekem jó húsz év főrom van, tudom. Épp ezért szeretném, ha a dolgok jobban haladnának. A Georgikon tán már megáll a lábán. De a helikoni ünnep nem kevésbé volna fontos. Mert hát a nyelv s a nyelvet művelő irodalom egyik legfőbb dísze a nemzeteknek, s úgy vélem, nekünk, akiket több tehetőséggel áldott meg az ég, tennünk kell érette. Ezért is pártoltam az ötletet, hogy a Georgikon vizsgálatait efféle irodalmi ünnepel kössük egybe. A király születésnapja jó alkalom: így az udvar sem néz ránk rossz szemmel.

– Nagyszerű ez a gondolat. Ha ez sikerül, gróf úr elmondhatja Horáccal: Exegi monumentum...

– De vajon ércnél maradandóbbat-e? Ha az Úr adna még tíz évet... Mindegy. Ma este a színházé a szó, a holnap meg a verseké, orációké. Jó volna, ha a nemzet kultúrája szólalna meg itt.

– Nemigen lehet ma a Tiszán- s Dunántúl hangjait összefogni. Pedig itt a Balaton partján, Keszthelyen én egy magyar Weimárt óhajtanék látni.

– Nekem épp ez volna a tervem. Hogy úr és jobbágy, gazdag és szegény, katolikus, református vagy evangélikus, Kelet és Nyugat végre egy nemzetté összebéküljön. Azért is hívtam meg tekegyelmedet, a somogyi Kazinczyt is.

– S miért nem az igazit?

– Gondolja, eljött volna? Aligha.

– A Mondolat háborúja után nem lehet csudálkozni rajta.

– És én mégis megpróbálom összebékíteni a táborokat. Segítsen, hogy sikerülhessen.

– Rajtam nem múlik, gróf úr, de lássa be, én nem olyan vagyok, mint a széphalmi vezér.

– Barátom – most a gróf nevette el magát –, bevalom, másként képzeltem el tekegyelmedet. Az ódák mögé valami herkulesi termetet vizionáltam. De ami a vezérséget illeti, többnyire azok fúrják előre magukat, kik legtörpébbek, s azok vágnak uralkodásra, kik magukon sem tudnak uralkodni.

Egy fogadósnak nem kell ilyesmiket tudnia. Így aztán Schaubek, miután megígérte vendégének, hogy eljuttatja levelét Kis János nagytiszteletű úrhoz, szó nélkül leszedte az asztalt, s magára hagyta vendégét a gondolataival.

Kis másnap délután meg is érkezett.

– Kétségbe vagyok esve – magyarázta neki a költő, miután átestek a vizionálás felett érzett öröm első szavain. Évek óta alig találkoztak: Sopron jó mesze esik Niklától. De most is úgy vágtak bele a szóba, mintha csak tegnap váltak volna el. – Pedig, mondtam már tenéked, nem volt nekem való az a bécsi cipellős világ. Elég volt egyszer! Akkor is két napig úgy éreztem magam, mintha jégen járnék. És az a sok lakáj: a szemükből csak úgy sütött a megvetés.

– Túl érzékeny vagy, barátom – próbálkozott a nagytiszteletű úr. – Hát hiszen minden elismerést megkaptál: a gróf barátságát, a helikoni ünnep díját, újabb meghívásokat!

– Ne is emlegesd azokat a kétszáz forintokat. Felajánlottam a georgikonisták pályázatára, de azok ott úgy el voltak telve magukkal, hogy meg se hallották. Végül átvettem a pénzt.

– Nagyon jól tetted. Elvégre afféle kitüntetés volt.

– Én is úgy tekintettem, azért nem is gondoltam rá pénzként. De hát ezek ezt képtelenek megérteni.

– Kikről beszélsz?

– Ezekről a kikent-kifent ifjoncokról. Ők jól megértik egymást. Gondolod, nem hallottam meg, ahogy összesúgtak a hátam mögött? Nem mintha nagyra tartott mestered pesti triásza egy hajszállal különb volna! Máig is bánom, hogy Pesten találkoztam velük. Ültem ott, s nem értettem, mi keresnivalóm van nekem közöttük. Heherészték, fecsegték összevissza mindenfélét. Én meg csak hallgattam. Az járt a fejemben, hogy nincs egy gondolat, egy érzés, ami közös volna bennünk. Úgy néztek rám, mint valami ösbövényre. Éppen, mint Keszthelyen. Arra gondoltam,

minek erőlködnék? Hercules sem ágaskodna a pigmeusok között.

– Csak nem akard a Mondolat számárlovagjait Kazinczy ifjú követőivel egy napon említeni?

– Kik ezek a követők? Mitől jobb a Felelet a Mondolatnál? Az a Kölcsey is. Tett le már valaha egy ép verset az asztalra? Amit én eddig láttam tőle, az a semminél is rosszabb nyavalygás volt.

– Kazinczy sokat vár tőle – mondta meggyőződéssel Kis.

– Hát már megkaptá, gondolom. Mert annál gonoszabbat, mint amit rólam összefirkált, nemigen kívánhatott.

– Csak nem gondolod, hogy Kazinczy...

– Ne félj! Hátba támadják ezek előbb-utóbb őt is.

– Sötéten látsz, barátom.

– Tudod mit írt nekem a széphalmi vezér? Hogy ő úgy látja, Kölcsey nagyon elismerően ír rólam abban a recenzióban. Hát ha ez az elismerés, akkor már inkább a semmi!

– Elmúlt, majd jön jobb megint.

– Bizonyára – bólintott Berzsenyi, bár a hangja egyáltalán nem ezt mondta. – Így van ez: egyszer fönn, egyszer lenn. Februárban Festetics gróf, ősszel meg Kölcsey.

– És azóta? A gróf fölkérései? A királyi köszöntővers? – próbálta jobb kedvre hangolni barátját Kis.

– Annak vége – legyintett a költő. – Festetics oda.

– Jó ember volt – mondta Kis. – Csak az a nagy Habsburg-hűsége zavart. Bár, azt mondják, fiatalon rebellis volt, sokszor meggyűlt a baja az udvarral.

– Nem lehet-e, hogy bölcsesség tisztelni a királyt? – kérdezte Berzsenyi.

Régi vita volt ez közöttük. Legutóbb akkor jött szóba, amikor Berzsenyi latolgatta, elfogadja-e a meghívást a helikoni ünnepre.

– De miért épp a király, egy Habsburg születésnapján? – morgolódt a nagytiszteletű úr.

– Vajon ki volt jobb királya ennek az országnak? Ama II. Endre, aki alatt szétzüllött a nemzet, vagy Mária Terézia, aki fölvilágosultan uralkodván dicsőséget szerzett a magyarnak?

– Igen ám, de a megszentelt magyar szabadság?!

– Nem jobb-e – kérdezett vissza Berzsenyi –, nem jobb-e szabadságunknak s javainknak egy részét a közjónak feláldozni, hogy a többi békével használhassuk, mint a vadság s zabolátlanság miatt az egészet elveszteniünk vagy legalább használni nem

tudnunk? Hidd meg, a földön tiszta boldogságot, hi-
bátlanságot keresni nem érdemes.

- Nehéz dolog ez – mondta elborongva Kis János.
- Úgy gondold? Figyeld csak, mit mond mestered:

*„Az új miért jobb, mint a régi?”
S a régi mért jobb, mint az új?
A rossz, bár régi, rossz marad.
Az új, ha új is, jó, ha jó.
Világos és csudálkozol.*

– Ebben igaza van Kazinczynak. És így van ez a ki-
rályokkal is – folytatta Berzsenyi. – Ha jól uralkodik,
ha boldog a népe, jó király, ha Habsburgnak született
is. S ha tönkre megye alatta az ország, rossz király, csör-
gedezhet az ereiben bármi szent vér.

– Lesz valaha, hogy így látja majd ez a nemzet? – tet-
te fel a kérdést Kis, és nemigen várt választ rá barátjától.
De az kivételesen nagyon belelendült:

– Jaj annak a nemzetnek, amely évtizedeket, netán
évszázadokat ki akar törölni a saját történelméből.
Hiszen lett légyen az apáink nemzedéke bármi bűnös,
általuk lettünk azok, akik vagyunk.

De mindez régen volt, három éve már. S most, Fes-
tetics György halála után nagyon másként látszottak
a dolgok.

– Nem kell itt többé már a poézis – mondta búsan
Berzsenyi, s bólintott a fogadós felé, aki, miután fel-
bontotta a most hozott, újabb palack bort, s töltött
vendégeinek, szó nélkül kihátrált a szobából.

– Hát az igaz, nemigen ismerek más nagyurat, aki-
ről elhinném, hogy a fáradt Csokonai lábáról maga
húzza le a poros csizmát, s csak aztán mutatkozik be
neki – helyeselt Kis János.

– Hagyd el. Nem mintha el volnék ragadtatva azok-
tól a Lillának címzett érzékeny daloktól, de az a sze-
gény költő is megkapta a magáét Kölcseytől.

– Engem se nagyon kímélt, tudhatod. Csokonai tán
szerencsésebb minálunk: ő már megholt, nem olvas-
hatta a róla írt recenziót.

– Megértem én, változik a világ – mondta Berzsenyi.
– De ezek az ifjak már nem az irodalomnak élnek: csak
az irodalomból. Te meg én azért írtunk, mert a nyel-
vet, az irodalom, a nemzet ügyét fontosnak tartottuk.
Ezek megélhetési költők. Már csak a pénzre figyelnek.
Magukat hivatásosnak nevezik. Holott csak bértoll-
nokok, semmi egyebek. Írnak, ha megfizeti őket egy

lap, egy kiadó. S azt írják, amit éppen megfizet valaki.

– A poézis szent!
– Igen? Olvasd csak el, komám uram, ezt körmöl-
tem tegnap este. Még nem tudom, mi lesz belőle. De
legalább megérted, mi dolgozik itt belül!

Egy nyesett szélű papírlapot tolt Kis János elé. Az
feltette az okulárját, és hangosan deklamálva olvas-
ni kezdte:

*A szépet érző emberek ajkain
Szívből szívbe gyönyört zenge s vidám erényt
Poézisiünk; Ma néma hattyu,
S hallgat örökre hideg vizekben.*

– Nagyon szép. Csak ez a lezáratlan második sor...
fölköttebb szokatlan.

– Még dolgoznom kell rajta – húzta vissza a papírt
dacos rosszkedvvel Berzsenyi. – Ha egyáltalán dolgo-
zok még valaha.

– Berzsenyi uram, tényleg nagyon neki vagy
keseredve.

– Én hittem abban, hogy Keszthely a harmónia vá-
rosa lesz. Az egyetértésé. Nem Kisfaludyt néztem, a
magát arisztokratának játszó beképzelt kisurat, ha-
nem Hymfi költőjét. S ama szennyes gúnyiratok szer-
zőiben is igyekeztem a jövő költőit látni. Reméltem,
hogy Takács Judit éteri alakja mellett megszelídül a
legvadabb ellenségeskedés, s ha György gróf akarja,
hát megszületik a magyar Weimar.

– Olvastam versedet a Tudományos Gyűjtemény-
ben – mondta Kis.

– Na igen. De nincs már kinek, nincs már miért írni.
Pedig, lásd be, addig itt meg nem mozdul a föld, míg az
Esterházyk, Baradlayk, Festeticsek meg nem mozdít-
ják. De, úgy tetszik, György gróffal vége az álmoknak
is.

– Nem úgy van az. Hidd el – mondta Kis, és erős
meggyőződés szólt szavaiból –, ezt a helikoni ünne-
pet kétszáz év múltán is emlegetik majd. S benne té-
ged, s a többieket.

– Hiúság hiúsága, ahogy a prédikátor mondja – fe-
lelte rá Berzsenyi.

Aztán még sokáig ültek együtt, pipafüstöt eregetve
a fogadó lassan besötétedő emeleti szobájában.